

26.105

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

1960

MAGYAR KÖNYVSZEMLE, 76. ÉVF. 3. SZÁM 225—360. I. BUDAPEST, JÚL.—SZEPT.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI
BIZOTTSÁGÁNAK FOLYÓIRATA

Megjelenik negyedévenként

Felelős szerkesztő
KÖHALMI BÉLA

Szerkesztő bizottság

DEZSÉNYI BÉLA (helyettes szerkesztő), HARASZTHY GYULA, JÓBORÚ MAGDA,
KOVÁCS MÁTÉ, MÁTRAI LÁSZLÓ, MEZEY LÁSZLÓ, SZEKERES PÁL,
V. WALDAPFEL ESZTER

E szám munkatársai: Köhalmi Béla, Kossuth-díjas egyetemi tanár, Kovács Máté tanszékvezető egyetemi tanár, Domanovszky Ákos, a budapesti Egyetemi Könyvtár h. igazgatója, Horváth Viktor, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője, Wia Györgyné, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, Mátrai László akadémikus, a budapesti Egyetemi Könyvtár igazgatója, Csapodi Csaba, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának osztályvezetője, Mónus Imre, a Szakszervezetek Megyei Tanácsa Könyvtára vezetője, Győr, Tólas Géza tanár, Forgács Sándorné, a Párttörténeti Intézet munkatársa, Walleshausen Gyula, az Agrártudományi Egyetem Központi Könyvtárának munkatársa, Beck Oszkár, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, Gombocz István, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője, Kecskeméti István, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, Horváth Magda, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, Pajkossy Györgyné, a budapesti Egyetemi Könyvtár munkatársa, Fogarassy Miklós, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, Dörnyei Sándorné, az Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ munkatársa, Dezsényi Béla, az Országos Széchényi Könyvtár főosztályvezetője, Kenyeres Ágnes, a Budapesti Egyetemi Könyvtár osztályvezetője, Kiss István, a Magyar Szocialista Munkáspárt Kulturális osztályának munkatársa, Schneller Károly, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, Kozocsa István, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, Szalatnai Rezső, a budapesti Egyetemi Könyvtár munkatársa, Lakatos Éva, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, Dobos Rózsa, a Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézete Könyvtárának munkatársa, Papp Sámuel, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, L. Mesterházi-Nagy Márta, a budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának munkatársa, J. Hajdu Helga, az Országos Széchényi Könyvtár főosztályvezetője, Kiszely Olivér, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, Dán Róbert, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, Rózsa György, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának mb. igazgatója, V. Windisch Éva, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, H. Izsó Livia, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa.

Szerkesztőség: Budapest, VIII. Múzeum körút 14—16. Telefon: 134—400

Előfizetéseket az Akadémiai Kiadó Terjesztési Osztálya vesz fel
(Budapest, V., Alkotmány utca 21.)

KÓHALMI BÉLA

A Könyvtártudományi Bizottság hat éve

A Magyar Tudományos Akadémia 1960. ápr. 10–14-ig megtartott nagygyűlésén az I. Osztály—Sőtér István akadémikus, osztálytitkár—beszámolója után elhangzott korreferátum

Felszabadulásunk után újjáalakult Akadémiánk jubileumi nagygyűlése alkalmat ad arra, hogy visszatekintsünk az 1954 tavaszán megalakult Könyvtártudományi Bizottság eddigi működésére. Legyen szabad emlékeztetnünk arra, hogy Akadémiánk szép hagyományai közé sorolandó, hogy támogatta olyan tudományos — főként bibliográfiai feladatok véghezvitelét, amelyek ma főfeladataink közé tartoznak. Nemzeti bibliográfiánk alapvető forrásai, SZABÓ Károly, id. SZINNYEI József, PETRIK Géza könyvészeti akadémiai segítséggel jöttek létre. Amit ez a nagy triász egyéni erőfeszítésekkel létrehozott, az ma már csak kollektív munkával építhető tovább. E feladatok továbbvitelét a fasizmus évtizedei alatt az Akadémia nem vállalta. Nyomasztó örökséget vettünk át; felszámolása csak évtizedes munkával képzelhető el.

A Bizottság tevékenységét az elmúlt hat esztendő folyamán általában az jellemezte, hogy az imént említettekhez hasonló *konkrét feladatok* megoldásán kívül az általa képviselt tudományág alapvetően fontos *elvi kérdéseinek* tisztázására is törekedett. A könyvtártudomány az osztályon belül képviselt más tudományágaktól eltérően természetszerűen szoros kapcsolatban van a művelődéspolitikai jelentős területeinek gyakorlati vonatkozásaival. Működésében tehát állandóan tekintettel kellett lennie különböző típusú könyvtáraink s a hozzájuk kapcsolt dokumentációs központok merőben praktikus jellegű problémáira és az ezekből folyó követelményekre is. Hogy ez Bizottságunk elvi jelentőségű koncentrációját nem tette könnyűvé, nem hangozhatik el panaszképpen — különösen nem ezekben a napokban és években, amikor az a feladat áll előttünk, hogy befejezzük a szocializmus alapjainak lerakását. Olyan körülmény azonban ez, amely felelősségünket a gondozásunkra bízott terület egészére terjeszti ki, ahol a gyakorlati jellegű könyvtári vonatkozásoknak súlyos ideológiai indokolásuk és kihatásuk van. A Bizottság elvi jelentőségű tevékenységének a gyakorlattal való szoros kapcsolatát is ez határozza meg.

Ez alapvető szempontot igyekeztünk állandóan szem előtt tartani. Megállapításainkat akár a túlzottan elméleti állásfoglalások, akár pedig a szűkkörű és merőben technikai jellegű prakticismus szélsőségeitől mentesen kell megfogalmaznunk.

A Bizottság gondozásában levő tudományos kérdések két nagy csoportjával kell foglalkoznunk. Az egyik az *írással, könyvvel és könyvtárral kapcsolatos történeti tanulmányok* problematikáját öleli fel, a másik a *tudományos tájékoztatás,*

a könyvtárak *tudományos szolgáltatásai*, a bibliográfia és dokumentáció kérdéseivel foglalkozik.

1. Az *írási-, könyv-, könyvtártörténet* művelése nálunk jelentős eredményekben és tisztos tudományos hagyományokban gazdag múltra tekint vissza. Művelésének európai színvonalát mutatja a *Magyar Könyvszemle* — 1955 óta a Bizottság folyóirata — immár nyolc évtizedes története, melynek elindulása idején tudományos folyóiratunk ezeket a stúdiókat még egyedül képviselte Európában. A könyvtörténet kutatási módszer, célkitűzések és eredmények tekintetében a történeti tudományok egész sorához kapcsolódik. Jelentős részét teszi ki a művelődéstörténetnek, fontos adatokat szolgáltat az irodalmi hagyományozódás és az irodalmi tudat alakulásának problémáit illetően az irodalomtörténetnek is. *A könyvvel való foglalkozás múltjának felderítése a legmaibb könyvtári kérdések megoldásának alapvetését is jelenti.* Szükségtelen tehát, hogy a Bizottság által gondozott e tudományág fontosságát és jogosultságát akár elismertessük, akár hangsúlyozzuk, hiszen a nemzetközi történeti kutatások programjában, történeti kongresszusok tárgyalási rendjében a könyvtörténet éppen nem jelentéktelen helyet kapott. A hangsúlyt éppen csak arra kell helyeznünk — és ezt ma még nem felesleges hangoztatnunk —, hogy a könyv történetével való foglalkozás ne merüljön ki múlt századi színvonalú „tallózás”-ok és „kalászat”-ok közlésében, hanem a marxista történetírás módszereivel vizsgálva a könyv tartalmát, társadalmi, gazdasági és tudománytörténeti vonatkozásoknak legyen felderítője.

2. A *tudományos tájékoztatás*, a könyvtárak tudományos szolgáltatásai, a bibliográfia és dokumentáció kérdései — a gondozásunkba vett kérdések másik ág-bogas csomója — különösen a harmincas évek eleje óta napirendi anyaga sorozatos nemzetközi konferenciáknak. Az utóbbi évtizedek tudományos publikációjának növekedési arányát figyelve nem is lehetünk meglepve, ha e hihetetlenül nagy anyagban való tájékozódás módszerei és eszközei tekintetében a tudományos tájékoztatás kérdéseiről első ízben 1948-ban Londonban megtartott nemzetközi konferenciától az 1958-ban Washingtonban megtartott konferenciáig — de azóta sem — lényeges előrehaladás nem történt. A washingtoni konferencia — hogy természetlenségét leplezze — „kutató” jellegű (research) konferenciának és nem tájékoztatás-politikai jellegűnek vallotta magát.

Előre kell bocsátanunk, hogy a kérdések e csomója — a társadalomtudományok egy csoportját (közgazdaság, jog, történelem) kivéve — *első-sorban* a természettudományok és alkalmazott tudományok művelői és intézményei körére tartozik, de nekünk e problémákkal foglalkoznunk kell, nemcsak azért, mert Akadémiánk e két tudománycsoport művelésének is irányítója, de azért is, mert minden tudományág kutatóinak igényeivel törődnünk kell, ha könyvről, folyóiratról és könyvtárról van szó.

A helyzet ma az — kiragadva a csomóból a legizgalmasabb kérdést —, hogy e tudománycsoportok kutatói ma már nem rendelkeznek annyi olvasásra fordítható idővel, ami hozzávetőlegesen elegendő volna ahhoz, hogy merőben csak a *másodlagos* közléseket tartalmazó referáló lapokat — az abstract-eket és referatívnuje zsurnali-kat — elolvashassák. Idejükből alig telik többre, mint legfeljebb egy tucat standard folyóirat átböngészésére, a megmaradó időben el kell olvasniok a publikálatlan laboratóriumi jelentéseket, s információs igényeiket kollokviumokon, konferenciákon való részvétellel igyekeznek kielégíteni. A vaskos kötetekben megjelenő referáló lapok indexei

olyannyira késve jelennek meg, hogy a részfeladataik megoldása közben igényelt információk visszakeresése a tárolt óriási anyagban mérhetetlen időveszteséggel jár.

E két tudománycsoport kutatóinak rendelkezésére áll a szocialista tábor és a kapitalista országokból származó dokumentációs *nyersanyag*, de nem kétséges, hogy feltárás, indexelés szempontjából további igények kielégítésével is számolnunk kell. Meg kell ismernünk kutatóink igényeit és szokásait és felül kell vizsgálnunk könyvtáraink szolgáltatásait a célból, hogy hogyan segíthetjük könyvtári módszerekkel és eszközökkel az *alapkutatást*, a részfeladatok megoldása folyamatában pedig a *gyakorlati jellegű* információ nyújtását és a különböző szinten folyó *oktatómunkát*.

A tervtanulmányok alapján kidolgozandó végleges kutatási terv főfeladatainak, kutatási témáinak ismeretében kutatóinknak és könyvtárosainknak, dokumentalistáinknak tudományos ülészakon kell találkozniuk. Ezen a tudományos ülészakon párbeszédnek kell hogy tisztázzák: mi módon válhatnak szakkönyvtáraink tájékoztató munkája a kutatómunka aktív részesévé, milyen konkrét feladatok várnak szakkönyvtárainkra e feladatok megoldásában. Lehetséges, hogy e megbeszélések eredményeképpen hazai dokumentációs munkánk eddigi gyakorlatát át kell alakítani. Erre az ülészakra a végleges terv alapján még ebben az évben sor kerül.

3. Áttekinthetőbb a helyzet könyvtáraink olyan tudományos szolgáltatásai tekintetében, amelyek valamennyi kutatási terület vagy valamennyi társadalomtudományi kutatómunka számára kívánna nélkülözhetetlen *munkaeszközöket* létrehozni. Ezek azok a konkrét feladatok, amelyek Bizottságunk munkáját eddig is jórészt kitétték, s amelyeket az Akadémia célhittel támogatott. E munkálatok örvendetes előrehaladásáról és egy részük közeli befejezéséről számolhatok be.

a) Az országos ösnyomtatvány katalógus kézírata ez év végéig teljesen befejeződik.

b) Befejezéshez közelednek az RMK I. kötete (XVI. sz.) rövidített címléírású, de az irodalomra utaló jegyzetekkel bővített teljes kiadásának munkálatai; megjelenése a következő évben várható.

c) Befejezéshez közel állanak az Országos Széchényi Könyvtár latin kéziratkataszterének munkálatai.

d) A magyarországi könyvtárakban található külföldi folyóirat-sorozatok lelőhelykatalógusa munkálatainak meggyorsítására ez évben jelentékeny támogatást kaptunk az Akadémia elnökségétől. Nagy lélekzetű munka ez, létrehozása nagy erőket köt le. Jelentőségét abban kell látnunk, hogy a hazai kutatómunka valamennyi területe számára nélkülözhetetlen. Előkészítését Bizottságunk felügyelete mellett egy négytagú szerkesztő kollégium vállalta.

További feladatok is várnak még ránk. Az RMK II. és III. kötete új kiadásának, a magyar retrospektív sajtóbibliográfiának, a magyar nemzeti bibliográfia 1920 után megszakadt ciklusainak elkészítése, SZINNYEI—GULYÁS *Magyar írók élete és művei* folytatása. Mind e munkálatok gyorsítása a régi és a XX. századi anyagban való kutatás érdekében felette kívánatos volna.

4. A könyvtárak és a tudományos élet kapcsolatait a Bizottság nem csupán bizonyos, egyirányú hatás szemlélete szerint vizsgálta. A könyvtár segíti a tudományt, de a tudomány segítsége nélkül a könyvtár nem képes eredményes munkát végezni, rendeltetésének megfelelni. És amikor a tudományt ilyen vonatkozásban említjük, nem csupán a könyvtártudományra

gondolunk, hanem a szaktudományokra is, sőt ezekre elsősorban. A könyvtár-tudomány is hivatása szerint a könyvtár és tudomány kölcsönhatás jellegű kapcsolatainak állandó vizsgálatára fordítja tekintetét. Az ebből adódó tanulság pedig az, hogy tudományos könyvtáraink erre hivatott dolgozói szaktudományuk művelésében is részt vehessenek, hogy kivehessék részüket tudományuk gyakorlati igényeket is figyelembe vevő fejlesztéséből.

A VII. Pártkongresszus határozatainak megfelelően a termelőerők fejlesztését, a műszaki színvonal emelését jól szolgáló intézmények csak akkor lesznek, ha a jellegüknek megfelelő szaktudományokkal eleven — azt kell mondanunk —, személyes jellegű kapcsolatot tudnak tartani. Ezért hangsúlyozta — teljes joggal — a legutóbbi nagygyűlés osztálytitkári beszámolója a *könyvtárakban folyó tudományos munka* és a nem kizárólagosan könyvtár-tudományi munka fontosságát. Tudományos könyvtáraink nem nélkülözhetik munkatársaiknak egy-egy tudományágban elért kutatói felkészültségét, tapasztalatait, kapcsolatait és eredményeit. A könyvtárat rendeltetése teljes értékű, színvonalas teljesítésében ugyanis biztosan csak ezek segíthetik.

Könyvtári tudományos dolgozóink számára jelentős erkölcsi erőforrás a szaktudományukkal való bensős kapcsolat, és erre szükségük is van, mert helyzetük kevésbé kedvező, mint a kutatóintézeti tudományos dolgozóké. *Ismételjük: hogy a könyvtárak valóban a tudomány szolgálatában működhesse- nek, a tudományos munka műhelyei is kell hogy legyenek.* Könyvtáraink történelme biztató példával szolgál erre. Az Egyetemi Könyvtár a Pray-korszakban a hiányzó Akadémiát pótolta, s e korszak történetírásának eredményei tanúskodnak arról, hogy ennek sem a könyvtár, sem a tudomány nem vallotta kárát.

5. Örvedetesen növekedik a száma a könyvtártudományi kiadványoknak. Elég csak az Akadémiai Kiadónál megjelentekre utalni: FITZ József nagy nyomdászattörténetére, MEZEY László *L'écriture et chancellerie* c. tanulmányára, korán elhunyt tudósunk, HAJNAL István nagy írástörténete új kiadásához, GULYÁS Pál *Álnevű és névtelen írók lexikonjára*, vagy TÓTH András és PÁL-VÖLGYI Endre tanulmányaira az Egyetemi Könyvtár egy-egy korszaka történetéről a *Tanulmányok Budapest múltjából* c. — a Fővárosi Tanács kiadásában megjelenő — monográfia-sorozatban. Engedtessék meg, hogy megemlítsen még *A Magyar Tanácsköztársaság könyvtárügye* c. tanulmányomat a Gondolat kiadásában.

6. Foglalkoznunk kell végül a kultúrforradalom befejező szakaszában a különböző szinten folyó *oktatói munka* megsegítésével. A termelőerők kifejlesztésével együtt járó beruházásokra való felkészüléssel lépést kell hogy tartson a tudományos utánpótlásról való gondoskodás. Gondolunk itt elsősorban arra, hogy foglalkoznunk kell a tudományos utánpótlás bibliográfiai nevelésének kérdésével. Kutatóink ismerjék meg a tudományos publikációk célszerű és biztos feltárásának és felhasználásának módszereit; tekintsék ezt felkészültségük egy részének, ismerjék meg a könyvtárak nyújtotta lehetőségeket. Hogy erre milyen mértékben van szükség, arról különösen természettudományi, műszaki és orvostudományi könyvtáraink tájékoztató szolgálatának dolgozói sokat tudnának beszélni. A szakember-szakmunkás utánpótlás nevelését illetően, foglalkoznunk kell az olvasás modern elméletének gyakorlatban megvalósítható tanulságaival, de a közérthetően megírt természettudományi művek hiánya kérdésével is, ha új szocialista kultúra megalapozását tűztük ki célul.